

IDROKNING TURLI XIL BUZULISH SHAKLLARI

O‘rolova Nigora Rustam qizi

Termiz davlat universiteti ijtimoiy fanlar fakulteti amaliy psixologiya
320-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada idrok haqida tushuncha idrokning turli xil buzulish shakllari haqida ma’lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: Idrok, illuziya, psixik jarayonlar, nerv sistemasi, gollutsinatsiya, sezgi.

Idrok tushunchasi lotin tilida «regserIo» qabul qilish, idrok deb nomlanadi, uning yuqori bosqichi esa «appersensiya» (lotincha regseryo idrok, qabul qilish) deyiladi. Idrok sezgilarga nisbatan murakkab va mazmundor psixik jarayon bo‘lib hisoblanganligi sababli barcha ruhiy holatlar, hodisalar, xususiyatlar, xossalar va inson ongining yaxlit mazmuni, egallangan bilimlar, tajribalar, ko‘nikmalar bir davrning o‘zida namoyon bo‘ladi, aks ettirishda ishtirok qiladi. Idrok yoki qabul qilish shaxsning ob‘yektiv reallikdagi voqea-xodisalarning va predmetlarni aks ettirishdagi murakkablik, yaxlitlik va to‘laligi bilan sezgirdan farq qiluvchi ruhiy jarayondir. Sezgilarda yordamida predmetlarning, narsa va hodisalarning ayrim tomonlari, ba’zi xususiyatlari bilib olinadi. Har bir predmet yoki voqea-hodisada ayrim belgilardan tashqari turlicha sifatlar va xususiyatlarning yaxlit kompleksi mujassam bo‘ladiki, odam ularni butun formada, yaxlit tarzda aks ettiradi. Shuning uchun ham sezgilarga qaraganda idrok voqelikni aks ettirishning murakkab tomonidir.

Idrok jarayonida narsalar obrazini to‘la aks ettirishining sababi shundaki, odam miyasida hayot davomida turli-tuman qo‘zg‘aluvchilar ta’siri tufayli juda ko‘p muvaqqat bog‘lanishlar vujudga kelgan bo‘ladi. Tajribasiz odamda esa bunday xususiyat bo‘lmaydi, ya’ni u idrok qilayotgan narsaning tub mohiyatiga tushunib yetmaydi. Psixologlarning fikricha, inson nimaniki idrok kilsa, uni figura va fonda

idrok qiladi. Figura – shunday narsani uni aniqlash, ajratish, ko‘rish, eshitish va tuyish mumkin, fon esa aksincha noaniqroq, yumshoqroq narsa bo‘lib aniq ob‘yektini ajratishga yordam beradi.

Ba‘zi hollarda narsalar noto‘g‘ri, yanglish idrok qilinishi mumkin. Narsalarni bu tariqa noto‘g‘ri idrok qilishni illuziya deb ataladi. Masalan, agar biz , ko‘rsatkich va o‘rta barmog‘im izni chalishtirib, no‘xat yoki bironta dum aloq narsani chalishtirilgan ikkala barmog‘imizning uchi bilan bosib turib, ayni bir vaqtda aylantiraversak (biz no‘xatni aylantiraylik), barmoqlarimiz tagida bitta emas, balki ikki no‘xat bordek his qilamiz. Ana shu holda bir narsaning ikki bo‘lib sezilishini Aristotel (Arastu) illuziyasi deyiladi. Og‘irligi aynan teng, ammo kattaligi har xil bo‘lgan ikki buyumni ketma-ketiga ushlab turilsa, kattasi yengilroq, ikkinchisi og‘irroqdek tuyuladi. Metalldan ishlangan 1 kg tarozi toshi, 1 kg paxtadan og‘irroqdek his qilinadi.

Idrok qilib turgan shaxsning psixikasida ro‘y beradigan o‘zgarishlar bilan tug‘iladigan tasodifiy illuziyalar ham bo‘ladi. Masalan, cho‘lda suvsagan kishi uzoqda yarqirab turgan sho‘rxok yerni ko‘l deb o‘ylashi (lekin bu illuziyani sahrodagi sarobdan farq qila bilish kerak) yoki o‘rmondagi to‘nka odamning ko‘ziga bironta yirtqich hayvonga o‘xshab ko‘rinishi va hokazo shu kabi illuziyalar jumlasidandir. Gap nutq sohasida ham illuziyalar ko‘p uchrab turishi ham m a g a m a’lum. Bu xil illuziyalar shundan iboratki, birovning nutqidagi ayrim so‘zlar boshqa tovush tarkibidagi yoki boshqa bir ma’noda aytilgan so‘zdek eshitiladi. Bunday hollarda odamlar odatda «yaxshi eshitmay qoldim», «boshqacha tushunibman » deb gapiradilar. Illuziyani gollutsinatsiyadan farq qilish lozim. Illuziya shu onda sezgi organlarimizga ta ‘sir qilib turgan bir narsani yanglish, noto‘g‘ri idrok qilish bo‘lsa, gollutsinatsiya yo‘q narsalarni, tashqi ta ‘sirotsiz «idrok qilinishidir»: o‘rni tagida yo‘q narsaning ko‘zga bordek ko‘rinishi, yo‘q ovozlarning quloqqa eshitilishi, yo‘q narsalarning isi dimoqqa urilishi va boshqa shu kabilar gollutsinatsiya mahsulidir. Gollutsinatsiya shaxsning go‘yo biror narsani ko‘rgandek, eshitgandek, ushlagandek, bilgandek va boshqa shu kabi tasav uridir, xolos. Gollutsinatsiya ko‘pincha kasallikdan darak beruvchi alomatdir, u nerv sistemasini bironta zaharli narsa (alkogol, kokain, nasha) bilan ta’sirlanganda, nerv sistemasini buzadigan kasalliklar oqibatida ro‘y beradi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish kerakki, idrok ham nerv sistemasi bilan bog‘liq jarayon bo‘lib, uning buzilishi illuziya ,gollutsinatsiya kabi koplak kasalliklarga sabab bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ramendik D.M. Upravlencheskaya psixologiya: Uchebnik. M., FORUM: INFRA-M, 2006
2. Roik V.D. Professionalniy risk: osenka i upravleniye. M., „Ankil“ ,2004.
3. Soxibovna, M. G. (2022, August). THE ROLE OF LINVOCULTUREME IN THE STUDY OF NATIONAL AND CULTURAL FEATURES OF SPEECH UNITS. In INTERNATIONAL CONFERENCE: PROBLEMS AND SCIENTIFIC SOLUTIONS. (Vol. 1, No. 3, pp. 48-52).
4. TILEUBAEVNA, A. R., QUATBAEVISH, Q. A., & JAMEXATOVNA, S. L. The Role of Computer Science at School and Improvement of Teaching Methodology (Method). *JournalNX*, 6(11), 152-155.
5. Рахманова, Д. (2012). Тавалло-представитель эпохи джадидизма. *in Library*, 12(3), 546-549.
6. Sidikova, G. S., & Ibrahimovich, T. A. (2021). FORMATION OF CHILDREN’S HEALTH CULTURE AS A SOCIAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM. *Conferencea*, 71-74.
7. Uzakova, L., & Usmonova, D. (2021). Comparative Study of Uzbek and English Speech Etiquette. *Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT*, 1(12), 60-63.
8. Uzakova, L. (2021). O‘ZBEK VA INGLIZ NUTQIY ETIKETLARINING QIYOSIY TADQIQI. *Scientific progress*, 1(3), 213-216.
9. Uzakova, L., & Usmonova, D. (2021). Comparative Study of Uzbek and English Speech Etiquette. *Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT*, 1(12), 60-63.
10. Uzakova, L. (2021). O‘ZBEK VA INGLIZ NUTQIY ETIKETLARINING QIYOSIY TADQIQI. *Scientific progress*, 1(3), 213-216.

11. Рахманова, Д. (2012). Тавалло-представитель эпохи джадидизма. *in Library*, 12(3), 546-549.
12. Mirzakarimovna, Rakhmonova Dildora. "ISSUES OF RENEWAL OF POETIC FORM AND CREATIVE STYLE IN THE WORK OF JADIDIST TAVALLO." *E Conference Zone*. 2022.
13. Рахмонова, Д. М. (2022). ЖАДИД ИЖОДКОРИ ТАВАЛЛО АСАРЛАРИДА ПОЭТИК ШАКЛ ВА ИЖОДИЙ УСЛУБ ЯНГИЛАНИШИ МАСАЛАЛАРИ. *INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL SCIENCE*, 1(2), 62-66.
14. Rahmonova, D. Prayerfully and Uzbek national satire. *International Journal on Integrated Education*, 3(1), 35-38.